

ШКІЛЬНІ СВЯТА В ПРАКТИЦІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПЕРІОД ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (1917 – 1920 РР.)

У статті розкриваються зміст та особливості проведення свят у загальноосвітніх навчальних закладах у період визвольних змагань українського народу 1917 – 1920 рр. Автором проаналізовано їх виховне значення для учнів.

Сьогодення вимагає підвищення рівня духовності всієї української нації, відродження її найкращих традицій. Досягти певного успіху можливо, перш за все, через усвідомлення національного характеру освіти. У державних освітніх документах, зокрема, Державній національній програмі "Освіта" ("Україна ХХІ століття") та Національній доктрині розвитку освіти України підкреслюється, що освіта виховує громадянина і патріота України, прищеплює любов до української мови і культури, повагу до народних традицій. Значна увага приділяється національному вихованню, головною метою якого є набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою [1: 15; 2: 349]. У цьому одним з найбільш ефективних засобів є шкільні свята, які займають чільне місце у всебічному розвитку дітей.

До проблеми шкільного свята даного періоду зверталися видатні педагоги та громадські діячі – В. Дурдуківський, С. Русова, С. Черкасенко, Я. Чепіга, які підкреслювали необхідність виховання молоді в кращих традиціях національної педагогіки та шкільництва. Зокрема, про націоналізацію школи висвітлено у працях С. Русової, С. Черкасенка, Я. Чепіги [3: 20; 4: 83-85; 5: 68-74; 6: 74-83]. Відомі українські педагоги дивилися на шкільне свято як на важливий аспект національного виховання учнів. Організацію та методику проведення Шевченківського свята вивчав В. Дурдуківський [7: 145-156], змісту і проведенню дитячих вистав у школі присвятили свої роботи Г. Маляр і В. Дога [8: 19-21; 9: 31-32], про виховне значення трудових свят у школі повідав у праці "Свято насадження та охорони дерев" (1918) О. Биба [10: 332-335]. Сучасні українські вчені, такі як Л. Березівська, Н. Копиленко, Н. Побірченко, О. Сухомлинська, у своїх працях лише фрагментарно висвітлюють зазначену проблему.

У даній статті ми розглянемо зміст та особливості проведення свят у навчальних закладах у роки визвольних змагань (1917 – 1920 рр.), визначимо їх роль та значення у вихованні учнів.

1917 – 1920 рр. – надзвичайно важливий період у житті Української держави та вітчизняної культури. Саме в цей короткий період в Україні діяли національні уряди (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія), які заклали фундамент національної шкільної політики. Як зазначає О. Сухомлинська, "освітня політика українських урядів справила помітний вплив на подальший розвиток шкільництва. Розбудова школи на національних засадах за Центральної Ради та Директорії, енергійна адміністративно-практична діяльність у цьому плані часів Гетьманату привели широкі кола громадськості до розуміння необхідності існування своєї власної системи навчання й виховання підростаючих громадян" [11: 87]. Державними урядами на ниві освіти було зроблено чимало. Першочерговими стали завдання українізації школи: розширення мережі національних освітніх закладів, підготовка викладачів для національної школи, видання шкільних підручників українською мовою.

У даний період функціонували різноманітні навчальні заклади: гімназії хлоп'ячі та дівочі, реальні школи, комерційні школи, торгівельні школи, духовні школи, дівочі єпархіальні школи, духовні семінарії [11: 83]. Слід зауважити, що ці навчальні заклади за формою власності поділялися на державні, громадські і приватні. У школах здійснювалось національне виховання дітей через свята.

Найбільш поширеним у загальноосвітніх школах у роки Визвольних Змагань (1917 – 1920 рр.) було *свято ялинки*, яке проводили у різдвяні дні. Його організацію та зміст яскраво демонструє практика святкування Різдва в 1-й Київській українській гімназії ім. Т.Г. Шевченка. (Варто відмітити, що першу українську гімназію було урочисто відкрито 18 березня 1917 року. На початку року директором гімназії був П. Холодний, згодом обіймав цю посаду В. Дурдуківський).

У школі під вправним керівництвом В. Дурдуківського постійно влаштовувались різноманітні свята, особливе місце серед яких займало *свято ялинки*. Так, у перший день різдвяних свят гімназія влаштувала колядковий похід учнів до відомих українських письменників і громадських діячів. Колядування розпочалось о 12 годині ранку в супроводі директора і вчителя співів П. Козацького. Гімназисти обійшли з колядками вельми поважних людей – І. Нечуй-Левицького, М. Грінченко, С. Русову, М. Черняхівську, С. Тобілевич, І. Стешенка, М. Грушевського, П. Холодного, С. Черкасенка і батьків деяких учнів.

Колядників повсюди дуже тепло зустрічали, дякували, наділяли усякими ласощами, горіхами, цукерками, а часом і грішми. В. Дурдуківський в кожній господі казав дітям маленьку промову, в якій характеризував хазяїна. Деякі з них у відповідь теж говорили промови.

Похід закінчився о 18 годині. Як зазначено у документі, "стомлені, але щасливі діти весело розбігались по своїх домівках, несучи додому вістки про своє надзвичайне колядування" [12: 187].

Крім організації дітям святкової розваги, метою цього походу було, з одного боку, відродження старовинного звичаю, а з другого – знайомство дітей з відомими українськими діячами і стимулювання в них активного інтересу до громадського і культурного життя України.

29 грудня 1918 р. у цій же гімназії відбулася вистава *вечірка з ялинкою*. Програма свята включала виставу "Вертепного дійства", колядки та дитячі ігри. З доповіддю виступив Л. Білецький, який у загальних рисах розповів про старовинні звичаї колядування і "ходіння з Вертепом". Під керівництвом викладацького складу було поставлено виставу, в якій усі дійові ролі виконували учні старшого підготовчого класу гімназії. Після Вертепу і читання різдвяних віршів хор виконав кілька колядок: "Нова Рада", "Добрий вечір", "Чи дома, дома",

"По всьому світу", "Ой у саду, саду". Свято продовжувалось дитячими іграми коло ялинки, які пройшли дуже весело [12: 187].

Отже, *свято ялинки* сприяло вихованню українського громадянина на засадах вивчення старовинних українських звичаїв і традицій, згуртуванню дитячого колективу, прояву позитивних емоцій у дітей, а це, в свою чергу, впливало на формування естетичних смаків і звичок.

У навчальних закладах даного періоду практикувались організація та проведення *літературних свят на пошану видатних людей*. Так, 26 лютого 1918 р. Міністерство освіти УНР видало розпорядження про вшанування пам'яті Т. Шевченка по всіх навчальних закладах Київського навчального округу. Також було постановлено в цей день не проводити занять, а влаштовувати шкільні вечірки, присвячені пам'яті видатного поета [13: 70].

По всіх школах України весною відзначалось *Шевченківське свято*. Традиційно в його організації брали участь вчителі, учні, їх батьки, громадськість. Кожен шкільний колектив складав свою програму. Зокрема, яскраво проходило Шевченківське свято 25 лютого 1918 року в 1-й Київській українській гімназії ім. Т.Г. Шевченка. Зауважимо, що в проведенні цього свята головну роль відіграли організатори дійства, зокрема директор школи, педагогічний колектив, учні, які склали і розробили програму. Напередодні свята учні прикрасили зал квітами, рушниками, килимками, власними малюнками, на стіну повісили портрет Т. Шевченка, прибраний у рушник, і плакати з висловами із його творів. Програма свята складалася з двох частин, де діти читали вірші та виконували твори на слова Т. Шевченка. Святкування розпочалось промовою директора В. Дурдуківського. Звертаючись до дітей, він сказав: "Подивіться, любі діти, на цей так гарно, так старанно прибраний і прикрашений портрет. Перед вами образ найпершого, найкращого, найславнішого рідного письменника, образ борця і великомученика за долю нашої України, образ її найдужчого, наймогутнішого оборонця, образ величного апостола нашого національного відродження, образ всім рідного й дорогого незабутнього Кобзаря – Тараса Шевченка..." [14: 185-186].

Після промови учень прочитав реферат про життєвий і творчий шлях письменника, а потім по черзі учні читали вірші, уривки із творів Т. Шевченка, учнівський хор виконував пісні. Після першої частини програми була зроблена перерва на півгодини, протягом якої діти пили чай. У другій частині програми учні продовжили читати та декламувати твори видатного поета, а запрошений на свято кобзар (український народний співець, що супроводить свій спів грою на кобзі) проспівав декілька історичних билин.

Таке ж свято було влаштоване в Ямпільській чоловічій та жіночій гімназіях Вінницької губернії. Програма свята була такою: учнівський хор виконував гімн "Заповіт", учень 3-го класу Дятлов прочитав реферат, учні читали вірші із "Кобзаря": "Якби ви знали паничі", "Садок вишневий коло хати", "Мені однаково...", "Минають дні, минають ночі" [15: 3].

Подібне свято проводилось у березні 1918 р. у Канівській, Житомирській, Смілянській чоловічих гімназіях, Васильківській гімназії, Сквирській міській гімназії Київського навчального округу. Програма свята була різноманітною: оркестр виконував гімни "Ще не вмерла Україна", "Заповіт", з промовами виступали викладачі, учнівський хор виконував "Слава Україні", "Зоре моя вечірняя", "Така її доля" [16: 6].

А викладачі Ржищевської гімназії Київської губернії 16 березня 1918 р. організували учнівський літературно-музичний вечір, з піснями та віршами, присвячений пам'яті Т. Шевченка [17: 6].

Подібні свята пробуджували в дітях почуття любові й пошани до України, рідної мови, традицій, поглиблювали літературні знання, розвивали розумові творчі здібності та естетичні смаки.

Крім свят ялинки та літературних свят у навчальних закладах викладачі проводили *свята, присвячені визначним історичним подіям*. Виконавчим органом Центральної Ради – Генеральним секретаріатом народної освіти було видано циркуляр про влаштування 9 листопада 1917 р. в усіх навчальних закладах України урочистостей, приурочених проголошенню III-го Універсалу [18: 28]. Так, 9 листопада 1917 р. у 1-й Київській українській гімназії ім. Т.Г. Шевченка було проведено свято з цього приводу.

На урочистостях перед учнями з промовою виступив директор гімназії В. Дурдуківський: "Ми зібралися тут, щоб помолитись за щастя і долю рідної України. Надзвичайної ваги і значення події відбуваються зараз у нашій країні..." [18: 204-205]. Після промови священник і учитель гімназії Хоменко відправили українською мовою молебень з проголошенням многая літа Українській Центральній Раді, Генеральному секретаріату освіти, викладачам і учням. Свято продовжилось концертом з декламуванням українських віршів, таких як "Вже воскресла Україна", та виконанням українських пісень.

Як бачимо, у навчально-виховному процесі перша українська гімназія за головну мету ставила виховання національної свідомості учнів.

Таким чином, у роки визвольних змагань (1917 – 1920) діючі національні уряди чимало зробили на шляху відродження української культури, освіти, виховання. Згідно їх настанов, в Україні були відкриті початкові, середні школи та гімназії. У період їх діяльності в навчальних закладах здійснювалось виховання учнів у національно-патріотичному дусі, зокрема через активне використання шкільного свята.

За тематикою шкільні свята можна класифікувати наступним чином: *Різдвяні свята (свято ялинки), літературні свята, урочистості, присвячені визначним історичним подіям*. Особливу увагу привертають літературні свята, де учні поглиблено вивчали життєвий і творчий шлях українських письменників, поетів, композиторів.

Отже, шкільні свята, організовані педагогічним колективом, громадськістю тощо, здійснювали значний виховний вплив на дітей, зокрема вони сприяли: вихованню громадянина Української держави; розвитку в дітей творчих здібностей; прояву почуттів відповідальності, товарищескості, любові до рідного краю, любові та шанобливого ставлення до рідної мови; формуванню загальнолюдських цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна національна програма "Освіта" Україна XXI століття. – К.: Райдуга, 1994. – С. 15.
2. Національна доктрина розвитку освіти України // Журавський В.І. Вища освіта як фактор державотворення і культури

- в Україні. – К.: Ін Юре, 2003. – С. 349.
3. Русова С. Нова школа. – К: Українська школа, 1917. – 20 с.
 4. Національна школа / Русова С. Вибрані педагогічні твори. Кн. 1 / За ред. Є.І. Коваленко. – К.: Либідь, 1997. – С. 83-85.
 5. Черкасенко С. Про українізацію народної школи // Вільна українська школа (далі – ВУШ). – 1917. – № 2. – С. 68-74.
 6. Чепіга Я. Соціалізація народної освіти // ВУШ. – 1917. – № 2. – С. 74-83.
 7. Дурдуківський В. Матеріали для шкільних ранків і вечірок в пам'ять Тараса Шевченка // ВУШ. – 1918. – № 7. – С. 145-156.
 8. Маляр Г. Дитячий театр // ВУШ. – 1918. – № 5-6. – С. 19-21.
 9. Дога В. Вертеп на шкільній сцені // ВУШ. – 1919. – № 4. – С. 31-32.
 10. Биба О. Свято насадження та охорони дерев // ВУШ. – 1918. – № 10. – С. 332-335.
 11. Нариси історії українського шкільництва (1905 – 1933 рр.): Навчальний посібник / За ред. О.В. Сухомлинської. – К: Заповіт, 1996. – С. 79-87.
 12. Хроніка. Колядки і вертеп в українській гімназії // ВУШ. – 1918. – № 7. – С. 187-189.
 13. Хроніка // ВУШ. – 1918. – № 6. – С. 70.
 14. Хроніка. Роковини Т. Шевченка в першій українській ім. Т. Шевченка гімназії // ВУШ. – 1918. – № 7. – С. 185-186.
 15. Вечори, концерти, лекції // Центральний державний історичний архів України (далі – ЦДІАУ), ф. 707, оп. 300, спр. 76. – арк. 235.
 16. З циркулярними розпорядженнями // ЦДІАУ, ф. 707, оп. 168, спр. 2. – арк. 182.
 17. Про влаштування в навчальних закладах вистав, різних святкових вечорів і річних актів // ЦДІАУ, ф. 707, оп. 167, спр. 2. – арк. 252.
 18. Хроніка. Свято проголошення III-го Універсалу в 1-й Київській українській гімназії // ВУШ. – 1917. – № 3-4. – С. 204-205.

Матеріал надійшов до редакції 25.09.2007 р.

Олейник В.В. Школьные праздники в практике учебных заведений в период освободительного движения украинского народа (1917 – 1920 гг.).

В статье раскрываются содержание и особенности проведения праздников в общеобразовательных учебных заведениях в период освободительного движения 1917 – 1920 гг. Автором проанализировано их воспитательное значение для учеников.

Oliynyk V.V. The School Holidays in the Period of Liberation Movement of Ukrainian People (1917-1920).

The article reveals the subject-matter and peculiarities of carrying out school holidays during the period of Ukrainian liberation movement at 1917-1920. The author analysed their educational mission for the pupils.